

Publicación: L'Avenç, núm. 305
Autor: Jordi Cortadella
Fecha aparición: Septiembre de 2005

L'arqueologia espanyola, revisitada

Arqueología española

de José Ramón Mélida, edición de Margarita Díaz-Andreu, Uργοiti Editores, Pamplona, 2004, CXCIX + 319 páginas

Historia de Numancia

de Adolf Schulten, edición de Fernando Wulff, Uργοiti Editores, Pamplona, 2004, CCLVI + 205 páginas

De Caciclés a Trajano. Estudios sobre historia política del Mundo Antiguo

de Santiago Montero Díaz, edición de Antonio Duplá, Uργοiti Editores, Pamplona, 2004, XC + 161 páginas

Uργοiti Editores és una editorial de Pamplona especialitzada en l'edició crítica de llibres d'història. La seva primera col·lecció, *Historiadores*, dirigida per Ignacio Peiró, vol oferir instruments útils per al coneixement de la història de la historiografia espanyola contemporània amb la reedició crítica d'obres publicades aproximadament entre 1833 i 1975.

Cada volum, preparat amb molta cura per Juan López Tabar, inclou un extens estudi preliminar escrit per un especialista en la matèria, on s'analitza el context de l'època, la biografia de l'autor i l'obra, a més de la recepció i les influències posteriors, així com també una minuciosa bibliografia i uns índexs analítics. La col·lecció suma actualment 41 títols dels quals, des del 2002, ja se n'han publicat 16 (vegeu la pàgina web de l'editorial: www.urgoitieditores.com).

Vull destacar que, a banda de trobar-hi figures de la historiografia catalana (Balaguer, Milà i Fontanals, Fita, Almirall, Bosch Gimpera, Abadal, Vicens Vives), els d'Uργοiti no han dubtat a reeditar algunes d'aquestes obres en català. És el cas de *Lo Catalanisme* d'Almirall, *L'abat Oliba bisbe de Vic* d'Abadal i *Etnologia de la Península Ibèrica* de Bosch.

Com que tampoc no es tracta de ressenyar cada un dels volums apareguts, em limitaré als de la meua especialitat, tot obviant el de Bosch Gimpera per haver-ne estat part implicada.

Margarita Díaz-Andreu, ben coneguda en el món de la història de l'arqueologia, ha preparat la reedició de *Arqueología española* de José Ramón Mélida (319 p., 210 figures i 32 làminas), amb un estudi preliminar de 190 pàgines. En la maduresa (l'obra es va editar per primer cop a Barcelona el 1929, amb reedicions el 1936 i el 1942), Mélida va considerar oportú treure un manual universitari en uns moments en què mancaven síntesis de l'arqueologia espanyola perquè les existents estaven obsoletes o eren parcials (penso en les de E. Cartailhac [1886], E. Hübner [1888], J. Vilanova i J. de la Rada [1893] i P. Paris [1904]). La necessitat es devia respirar en l'ambient, ja que un any abans aparegué *La Novela de España* (1928) de M. Gómez-Moreno.

Mélida va ser un peix gros de l'arqueologia espanyola: catedràtic d'Arqueologia a la Universidad Central de Madrid (1911-1926), director del Museo Arqueológico Nacional (1916-1930) i de les excavacions de Numància (1906-1923) i Mèrida (1910-1932), va tenir un paper important en la gestió del patrimoni històric i arqueològic, així com en la popularització de la ciència. Positivista i, per tant, escrupolós amb les dades, agafades directament de les fonts primàries, no volia fer història dels grans individus sinó dels pobles en totes les seves manifestacions (tot i que, vist amb els nostres ulls, es perd en un catàleg descriptiu sense capacitat de síntesi).

Díaz-Andreu segueix una exposició ben clara: vida pública (p. 19-108), obres i temes (p. 109-139) i el llibre en qüestió (p. 141-151). Malgrat això, el seu text presenta contínues remissions del tipus «se discutirà más adelante»,

la qual cosa fa la sensació de certa desorientació. Del contingut destaco els apartats sobre l'anomenat «elginisme» (el comerç i l'espoliació d'antiguitats) i sobre la "rebotiga" de les universitats (obtenció de places, càrrecs, incoació d'expedients). L'autora insisteix també en el clientelisme, tant universitari com de la Junta para Ampliación de Estudios i del Centro de Estudios Históricos, i no es pot estar d'assenyalar que actualment la situació no és gaire millor.

Díaz-Andreu té el mèrit de transcriure molta documentació inèdita. Això no obstant li retrec, amicalment, el fet que esperi trobar en Mérida una sensibilitat de gènere impròpia de l'època: es queixa (p. 144-145) que rere el genèric «indígenes» Mérida es refereix exclusivament als homes!

Una última reflexió: pel fet de centrar l'estudi en la persona més que no pas en el seu pensament, es pot extreure la impressió errònia que tot plegat era una lluita pel poder, sense idees ni ideologia.

L'edició de Fernando Wulff de la *Historia de Numancia* d'Adolf Schulten (205 p., 15 figures, 12 làmines, 3 mapes i 4 plànols) conté un llarg estudi preliminar (247 p.) amb agudes observacions i un ampli recorregut per les idees que han mogut la historiografia espanyola (i alemanya), que interessaran a tots aquells que encara no hagin llegit *Las Esencias Patrias* (2003), darrer llibre del professor Wulff.

L'obra original de Schulten (publicada a Munic el 1933) era, de fet, un sumari dels quatre volums (1914-1934) on recollia les seves excavacions a l'entorn de la ciutat celtibèrica. Schulten, un dels especialistes en història antiga peninsular més influents de la primera meitat del segle XX, des que arribà per primera vegada a Espanya el 1899 es dedicà plenament a la història, la geografia i l'etnologia antigues sota una concepció idealista i nacionalista que, a més de Numància, el portà a interessarse per les fonts antigues referents a la Península (*Fontes Hispaniae Antiquae*, 1922-1952), Viriat (1917), Tartessos (1922, rebuda amb fortes crítiques), Sertori (1926) i los guerres càntabres (1943).

Wulff es lamenta de la falta de dades biogràfiques sobre Adolf Schulten, però això no treu que el lector en tregui un perfil força precís. De caràcter difícil, envoltat d'una extensa *cohors amicorum* amb tot el que això comporta de clientelisme i de subordinació, Schulten demostrà envers els espanyols una autoconfiança petulant que el portà, a partir d'un cert moment, a viure del seu personatge de gran descobridor. D'idees conservadores però no hitlerianes, el seu antirepublicanisme li va fer veure amb bons ulls el triomf del franquisme.

En la postguerra l'edifici historiogràfic de Schulten s'enfonsà sense remei; no podia ser altrament perquè, com demostra Wulff, anava mancat de fonts sòlides per a les seves ambicionades afirmacions: no tenia en compte les variants textuals, ni considerava adequadament les imprecisions pròpies dels geògrafs antics, a més de partir d'apriorismes com la creença en un caràcter nacional invariable al llarg dels temps. En l'exposició de Wulff, polser de manera reiterativa, queda clar el fracàs de la raça com a categoria històrica per explicar el passat, i el present.

Antonio Duplá s'enfronta a un personatge del període posterior, Santiago Montero Díaz, a través del llibre *De Calicls a Trajano. Estudios sobre historia política del Mundo Antiguo* (1ª ed. 1948, 161 p.), amb un estudi preliminar (81 p.) on deixa clar el seu domini tant del món clàssic com de la historiografia franquista. El llibre de Montero recollia sis articles publicats entre 1935 i 1946 que abastaven temàtiques compreses entre l'època arcaica grega i el segle II d.C.

Considerat una de les figures que van consolidar els estudis sobre l'antiguitat en el primer franquisme, Montero (catedràtic d'Història Universal Antiga i Medieval de la Universidad Central de Madrid entre 1941 i 1981) fou un personatge excèntric amb grans inquietuds culturals. Jonsista i admirador dels feixismes, es desvinculà del franquisme a mesura que aquest s'allunyava dels plantejaments falengistes més radicals. Ell, com altres intel·lectuals de la seva generació, es mantingué en l'ortodòxia feixista i en la reivindicació d'un Estat totalitari que topà amb el lideratge de Franco, l'autonomia de l'exèrcit i el pes creixent dels sectors conservadors. Això el portà a abandonar la política fins que, a mitjan anys seixanta, reaparegué en les files d'una oposició moderada i, pel seu

suport al moviment estudiantil, fou expulsat de la universitat juntament amb Tierno Galván, Aranguren, García Calvo i Aguilar Navarro. Aquest fet, al meu parer, salvà la cara política d'un individu que mai no renegà de l'ideari feixista. Ideari que el portà a formar part de l'equip de propaganda de Dionisio Ridruejo i a convertir-se, el 1938, en Jefe Territorial de Propaganda de Catalunya, poc abans d'incorporar-se al front de Lleida en la Bandera Móvil de Aragón de Falange Española.

Els que el van conèixer parlen de la seva independència de criteri i el seu afany polemista. Com que Montero va ser un d'aquells intel·lectuals que escriuen poc, ens ho hem de creure. És cert, si més no, que en la postguerra, amb una història amiga dominada per arqueòlegs i filòlegs clàssics, Montero representava un apropament pròpiament històric. Però, com diu Duplá, es tractava d'una concepció que defensava la dimensió individual i voluntarista de la història, amb el que això comporta d'exaltació de les grans personalitats (Alexandre, Trajà) i d'elitisme. Interessat pel tema de la crisi de la democràcia grega i l'aparició de noves realitats nacionals, Montero buscava en l'antiguitat una mena d'antecedents del feixisme. Després de la victòria aliada a la Segona Guerra Mundial, el seu llibre era anacrònic i només es pot entendre en el sordid context de la historiografia espanyola del moment.